

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili I (2010)

RECENZJA

***Harcerski Słownik Biograficzny*, t. 2, red. Janusz Wojtycza, Muzeum Harcerstwa, Warszawa 2008, 272 ss.**

W związku ze zbliżającym się jubileuszem stulecia harcerstwa Muzeum Harcerstwa w Warszawie rozpoczęło wydawanie kolejnych tomów *Harcerskiego Słownika Biograficznego*. Powołana została Rada Redakcyjna, z prof. dr hab. Adamem Massalskim jako przewodniczącym, oraz redaktor naczelny w osobie dr. Janusza Wojtyczy. Projekt realizowany jest przy pomocy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych. Pierwszy etap tego przedsięwzięcia przewiduje wydanie trzech tomów, z których trzeci powinien ukazać się w roku jubileuszu – 2010. W wydawnictwie został przyjęty tzw. układ hollenderski, co oznacza, iż w każdym tomie znajdują się biografie postaci od a do z.

Dorobek harcerstwa w zakresie wychowania młodego pokolenia nie budzi wątpliwości, zwłaszcza wśród generacji, która miała okazję się z nim zetknąć. Widoczne są zwłaszcza zasługi tego ruchu w wychowaniu pierwszego pokolenia Polki Niepodległej, które następnie, wzorem swoich rodziców, podjęło walkę o niepodległość w latach II wojny światowej. W publikacji pomieszczono w pierwszej kolejności hasła opisujące życie i działalność osób nieodłącznie związanych z harcerstwem, jak choćby jego założycieli czy kolejnych przewodniczących, następnie zaś tych, którzy się w tym środowisku wychowali, a potem w życiu dorosłym stali się postaciami znaczącymi w różnych dziedzinach aktywności, przy czym można sądzić, iż przynajmniej częściowo ich osobowość ukształtował udział w działalności harcerskiej.

Pierwszy tom *Słownika* spotkał się zainteresowaniem i otrzymał szereg przychylnych recenzji, m.in. wygłoszonych w czasie promocji w Muzeum Wychodźstwa Polskiego im. I. J. Paderewskiego; omawiano go także na posiedzeniu w Instytucie Historii PAN. W ocenach podnoszono potrzebę samej publikacji i trafność podjęcia nad nią prac, wagę opracowania dla rozwoju historiografii harcerskiej, której nadal brak syntez, oraz staranność edytorską przy uwzględnieniu standardów przyjętych dla Polskiego Słownika Biograficznego. Trzeba dodać, że jest to jedno z nielicznych opracowań tego typu w literaturze harcerskiej, a już na pewno jedyne zrealizowane z takim rozmachem oraz wykorzystaniem warsztatu naukowego biografistyki. Wśród autorów nie brakuje naukowców – historyków i pedagogów, w tym także profesorów, ale są również historycy-amatorzy, którzy wychowani w organizacji

wnoszą do historii harcerstwa co roku szereg opracowań tworzonych niejako z potrzeby serca.

W tomie drugim znajdziemy biografie 102 postaci reprezentatywnych dla kadry instruktorskiej harcerstwa. W pierwszej kolejności należałoby wymienić, tych którzy stali na czele harcerstwa. Wśród 16 takich sylwetek są m.in. Kazimierz Wyrzykowski, Naczelny Komendant Skautowy w latach 1911–1914; Władysław Nekrasz, Naczelnik Związkowej Komendy Skautowej na Rusi w 1915 r., hm. RP Henryk Glass, p.o. Naczelnika Harcerstwa na Rusi i w Rosji w 1919 r. oraz Naczelnik Głównej Kwatery Męskiej ZHP w latach 1921–1924; ks. hm. Antoni Bogdański, Naczelny Kapelan ZHP w latach 1925–1929; hm. Antoni Olbromski, Naczelnik Harcerzy w latach 1931–1936; hm. Wacław Śledziwski, Komendant Harcerzy we wschodniej Francji w latach 1935–1939 i Komendant Główny ZHP we Francji w latach 1941–1943; hm. Walerian Śliwiński, komendant ZHP na Wschodzie w latach 1942–1944; hm. Leon Marszałek, ostatni Naczelnik Szarych Szeregów oraz hm. Halina Śledziwska, Naczelniczka Harcerek poza granicami Kraju w latach 1960–1972 i 1980–1988.

Grupę te uzupełniają 30 komendantów i komendantek chorągwi, w tym 12 konspiracyjnych chorągwi harcerki i harcerzy z okresu okupacji oraz trzech przewodniczących Oddziałów/Okręgów ZHP. Nie mniej licznie reprezentowani są hufcowi, kierownicy podstawowych jednostek harcerskich, których jest w *Słowniku* 29, w tym z okresu okupacji 9. Najlicniejszą grupą zawodową są nauczyciele – 35, co stanowi tylko ok. 1/3 osób, jest także 9 profesorów wyższych uczelni i wielu przedstawicieli innych profesji. Trzeba również zauważyć, że wśród opisanych jest 16 kawalerów *Virtuti Militari* i 11 osób odznaczonych Krzyżem Niepodległości.

Warto zwrócić uwagę na bł. ks. phm. Wincentego Frelichowskiego, patrona harcerstwa i ks. Ignacego Skorupkę, instruktora harcerskiego i kapelana, poległego w walkach z bolszewikami pod Ossowem w 1920 r. Jest Jerzy Braun, hufcowy Hufca Męskiego w Tarnowie (1919) i autor pieśni *Płonie ognisko i szumią knieje* oraz występujący w tej pieśni „Druh Bajdała” – Władysław Wodniecki, ten który „opowiada starodawne dzieje”, hufcowy Hufca Męskiego w Tarnowie (1916). Są bohaterowie Szarych Szeregów: hm. Jan Bytnar „Rudy”, phm. Maciej Aleksy Dawidowski „Alek”, hm. Tadeusz Zawadzki „Zośka” i ich drużynowy z 23 Warszawskiej Drużyny Harcerzy „Pomarańczarnia” hm. Lechosław Domański „Zeus”. Jest także phm. Jerzy Kukuczka, w latach 60. i 70. członek Harcerskiego Klubu Tatarnickiego w Katowicach.

Kolejni to płk Leopold Lis-Kula, dawny skaut I Drużyny Rzeszowskiej; działacz harc. gen. Władysław Langner, dowódca obrony Lwowa w 1939 r. i phm. por. Zbigniew Czekański, dowódca 1. kompanii harcerskiej II Ochotniczego Batalionu Obrony Lwowa w tymże roku. Listę uzupełniają m.in. hm. Janina Bartkiewiczówna, kpt. jacht. morski, twórczyni Ośrodka Wodnego Harcerki w Funce; hm. Tadeusz Derengowski, najwybitniejszy pilot harcerski okresu międzywojennego, kierownik Harcerskiego Klubu Lotniczego w Warszawie w latach 1933–1939; hm. Władysław Czarnecki, plastyk, autor znakomitych ilustracji do licznych książek harcerskich; Krystyna Krahelska, poetka i konspiratorka, która użyczyła swoich kształtów warszawskiej Syrence oraz hm. Wacław Błażejowski, historyk harcerstwa, twórca i kierownik Centralnego Archiwum Harcerskiego.

Wiele z tych życiorysów jest naprawdę fascynujących, a wszystkie ciekawe. Duża liczba szczegółów i załączone wskazówki bibliograficzne świadczą o tym, że autorzy częstokroć musieli przeprowadzić żmudne badania archiwalne. Książkę można polecić nie tylko harcerzom i historykom, ale także tym wszystkim, którym nieobojętny jest kształt obecnej Rzeczypospolitej, a którą opisani w *Słowniku* instruktorzy budowali, pełniąc swoją harcerską służbę.

Wydawcy i redaktorom należy pogratulować trafnej i cennej inicjatywy, która uświetni i upamiętni jubileusz harcerstwa i będzie stanowić istotny wkład w badania tego zjawiska na gruncie nauki.

Jan Ostojski